

Uitzendarbeid als indicator voor de arbeidsmarkt

Auteur(s):

Butter, F.A.G. den

Koeman, J.

Ours, J.C. van

*Resp. hoogleraar bij de onderzoeksgroep toegepaste arbeidseconomie (ALERT) aan de VU en het Tinbergen Instituut; medewerker ALERT; director of graduate studies bij het Tinbergen Instituut en hoogleraar aan de EUR.***Verschenen in:**

ESB, 81e jaargang, nr. 4044, pagina 117, 7 februari 1996

Rubriek:**Trefwoord(en):**

arbeidsmarkt

Loopt de ontwikkeling van de hoeveelheid uitzendarbeid voor op de totale werkgelegenheid?

De aantrekkende conjunctuur zorgt nogal eens voor wat nervositeit en ongeduld bij de arbeidsmarktanalisten. De bedrijven zien hun winsten groeien, alom wordt verkondigd dat het goed gaat met de economie, maar dat blijkt zich niet te vertalen in een toename van de werkgelegenheid. Dramatische verhalen over 'jobless growth' worden uit de kast gehaald en allerhande dwangscenario's worden verzonnen om de bedrijfswinsten in extra werk om te zetten. Meestal verdwijnt de onrust na een tijdje weer vanzelf. De feiten leren immers dat de conjunctuur op de arbeidsmarkt nogal wat naijlt bij de algemene conjunctuur, afgelezen aan bij voorbeeld de ontwikkeling van de industriële productie ¹. Wanneer de conjunctuur flink aantrekt, zal na verloop van tijd ook de werkgelegenheid toenemen.

Dit artikel beoogt om deze faseverschuiving tussen de conjunctuur op de goederenmarkt en op de arbeidsmarkt te belichten. In het bijzonder wordt daarbij de rol van de uitzendarbeid gezien. In de afgelopen jaren is de betekenis van de uitzendarbeid sterk toegenomen. Zo is de uitzendarbeid, gemeten aan het aantal uitzenduren, in de afgelopen twee jaar met ruim 40% gestegen.

Er bestaat geen eenduidige relatie tussen de ontwikkeling van de uitzendarbeid en die van de werkgelegenheid. Aan de sterke stijging van de uitzendarbeid kunnen verschillende ontwikkelingen ten grondslag liggen. Het kan zijn dat de stijging een voorloper is van een aantrekkende werkgelegenheid. De werkgever gebruikt uitzendkrachten omdat nog niet zeker is dat de uitbreiding van de werkgelegenheid van langdurige aard is, en om personeel te selecteren. Het kan echter ook zijn dat er een structurele verschuiving plaatsvindt naar meer flexibele arbeidsrelaties. In dat geval is de opgaande beweging in de uitzendarbeid geen voorspeller van een aantrekkende werkgelegenheid maar een indicator van een verandering in de structuur van de werkgelegenheid, waarin meer dan voorheen flexibele arbeidsrelaties een rol spelen.

In dit artikel gaan wij na in hoeverre de conjuncturele component van de toename van uitzendarbeid samenhangt met de conjuncturele ontwikkeling van de werkgelegenheid. Voor zover dit het geval is, kan het uitzend- volume als voorspeller voor de conjuncturele ontwikkeling van de werkgelegenheid fungeren ². De hoeveelheid uitzendarbeid kan dan als conjunctuurindicator voor de arbeidsmarkt dienst doen.

Om dit te onderzoeken stellen wij een eigen conjunctuurbarometer voor de Nederlandse arbeidsmarkt samen. In eerste instantie maakt uitzendarbeid geen deel uit van deze barometer omdat hiervoor nog niet een voldoende lange tijdreeks met gegevens beschikbaar is. Met behulp van regressie-analyse wordt beproefd in welke mate deze conjunctuurbarometer de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de marktsector in Nederland weet te voorspellen, en in hoeverre toevoeging van uitzendarbeid de 'fit' van deze regressie doet verbeteren over de periode dat wel consistente gegevens hierover beschikbaar zijn. Het blijkt dat de uitzendarbeid in het verleden enige additionele verklaring van de ontwikkeling van de werkgelegenheid heeft geboden, maar recente ontwikkelingen zijn zodanig dat de uitzendarbeid niet als een betrouwbare voorlopende indicator voor de conjunctuur op de arbeidsmarkt mag worden opgevat. Opmerkelijk is ook dat het faseverschil tussen de door ons opgestelde conjunctuurbarometer van de arbeidsmarkt en de werkgelegenheid groter is dan dat tussen het uitzendvolume en de werkgelegenheid. Met andere woorden, het uitzendvolume ijlt na op onze conjunctuurbarometer.

Conjunctuur en arbeidsmarkt

De bakermat van de conjunctuuranalyse op basis van verschillende (macro-)economische tijdreeksen ligt in de Verenigde Staten. Deze is vooral tot bloei gekomen in het in 1920 opgerichte National Bureau of Economic Research (NBER) ³. Bij het samenvoegen van informatie tot één conjunctuurindex zijn in beginsel twee varianten te onderscheiden. In de eerste plaats de conjunctuurspiegel die een zo goed mogelijk beeld van de lopende conjunctuur geeft. Ten tweede de conjunctuurbarometer die de informatie samenvoegt van conjunctuurindicatoren die vòòrijlen bij de algemene conjunctuur, zodat deze conjunctuurbarometer ('leading indicator') een voorspellende waarde voor de ontwikkeling van de conjunctuur heeft. De voorspelkwaliteit van zo'n barometer wordt meestal beschouwd ten opzichte van een referentiereeks. Voor de goederenmarkt is dit veelal de industriële productie, terwijl wij in ons geval voor de arbeidsmarkt de werkgelegenheid in de marktsector als referentiereeks hanteren.

Voor de Nederlandse conjunctuur is een aantal barometers opgesteld, waarvan de uitkomsten regelmatig worden gepubliceerd. De belangrijkste zijn de conjunctuurbarometers van de Nederlandsche Bank (DNB) en van het Centraal Planbureau (CPB). Iedere maand wordt in ESB de meest recente conjunctuurprognose volgens de barometer van DNB gepubliceerd. Deze barometer van DNB is volgens de aloude en beproefde 'Phase average trend' of PAT-methode van de NBER geconstrueerd op basis van vijf reeksen. De barometer van DNB voorspelt de conjunctuur vijf maanden vooruit ⁴. De conjunctuurbarometer van het CPB benadert de conjunctuur vanuit twee gezichtspunten, namelijk vanuit de bestedingenkant en vanuit de productiekant. De basisreeksen die gebruikt worden bij het berekenen van de barometer hebben dan ook enerzijds betrekking op verschillende bestedingscomponenten en anderzijds op de productie van verschillende sectoren. Met behulp van regressie-analyse wordt zowel voor de bestedingen als voor de productie uit de basisreeksen één conjunctuurindicator samengesteld. De uiteindelijke CPB-conjunctuurindicator wordt ten slotte berekend als het ongewogen gemiddelde van deze beide deelindicatoren.

Op het CPB is ook een conjunctuurbarometer voor de werkgelegenheid in gebruik. Deze voegt informatie uit een viertal reeksen samen, namelijk vacatures, ontslagaanvragen, faillissementen en de CPB-conjunctuurindicator. Gemiddeld loopt deze barometer anderhalf jaar voor op de feitelijke ontwikkeling van de werkgelegenheid, maar dit faseverschil blijkt in de loop van de tijd nogal aan verandering onderhevig. Vooral nog bevindt deze werkgelegenheidsbarometer van het CPB zich in een experimenteel stadium en is de constructiemethode slechts zeer summier beschreven ⁵.

Eigen conjunctuurindicator voor de arbeidsmarkt

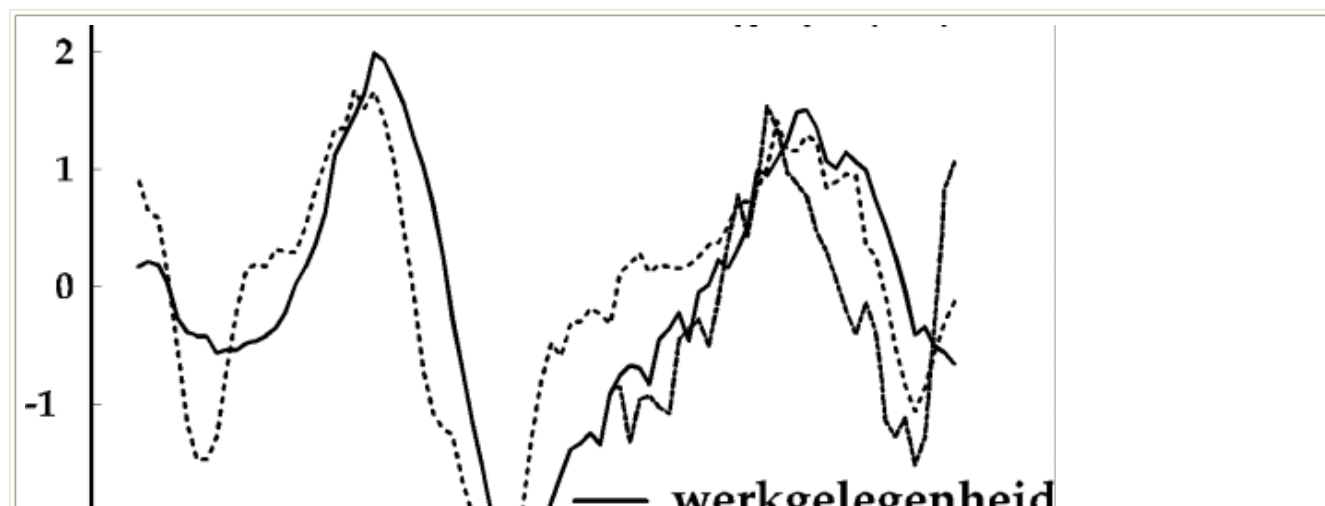
Onze conjunctuurbarometer van de arbeidsmarkt is, naar analogie van de DNB-conjunctuurindicator, samengesteld op basis van de 'Phase average trend'-methode. Hierbij wordt eerst via een opeenvolgende toepassing van verschillende voortschrijdende gemiddelden uit ieder van de beschouwde basisindicatoren het conjunctuurpatroon afgeleid en gestandaardiseerd. Vervolgens worden de omslagpunten van deze basisindicatoren zoveel mogelijk gesynchroniseerd. Ten slotte wordt hieruit de feitelijke barometer via een (eventueel gewogen) optelling samengesteld. Een veel toegepaste methode hierbij is om de wegingsfactoren te berekenen op basis van de reciproke van de standaarddeviatie van de mate waarin de desbetreffende basisindicator voorloopt ten opzichte van de werkgelegenheid. Met andere woorden, in dat geval krijgt een basisindicator een kleiner gewicht naarmate het faseverschil met de referentiereeks meer variatie vertoont.

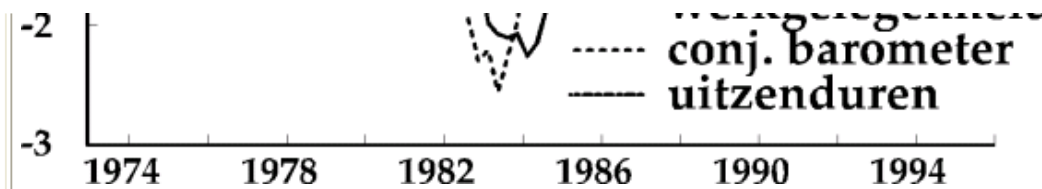
Onze arbeidsmarktbarometer is gebaseerd op kwartaalgegevens over de periode 1974 t/m 1994. Na een analyse van de voorspelkracht (over de referentieperiode) van verschillende beproefde versies van de indicator, blijkt de beste indicator te worden verkregen door samenvoeging van de conjunctuurcomponenten van de volgende reeksen:

- » het aantal faillissementen;
- » het aantal ontslagaanvragen;
- » het aantal vacatures;
- » de CPB-conjunctuurindicator;
- » de DNB-conjunctuurindicator.

Ook hebben wij met een aantal reeksen, afkomstig uit de conjunctuurenquête van het CBS geëxperimenteerd, maar opname van deze reeksen in de barometer blijkt niet tot een verbetering te leiden. Het betreft hier het aantal bedrijven met een tekort aan arbeid; het aantal bedrijven dat een personeelsafname verwacht en het aantal bedrijven dat geen personeelsmutatie verwacht.

Ofschoon wij in eerste instantie de hierboven beschreven wegingsprocedure op basis van de variatie in het faseverschil hebben toegepast, bleek het uiteindelijk vanuit het oogpunt van voorspelkwaliteit beter om al deze reeksen een gelijk gewicht te geven. Zoals in [figuur 1](#) te zien is, worden de omslagpunten in de werkgelegenheid met onze barometer drie tot vijf kwartalen van tevoren voorspeld. Bij de eerste drie omslagpunten loopt de barometer vijf kwartalen voor, terwijl de daling aan het begin van de jaren negentig vier kwartalen van te voren aangekondigd wordt. In het tweede kwartaal van 1993 geeft onze barometer het dieptepunt van de werkgelegenheidsontwikkeling aan ⁶. De correlatie met de werkgelegenheid in de waarnemingsperiode blijkt het hoogst te zijn wanneer de barometer drie kwartalen vertraagd wordt. De figuur toont verder ook de conjunctuurcomponent van de uitzendarbeid voor de periode waarover deze gegevens beschikbaar zijn.

Figuur 1. Werkgelegenheid, conjunctuurbarometer voor de arbeidsmarkt en uitzendarbeid, gestandaardiseerde deviaties van de trend

Informatie in uitzendarbeid over werkgelegenheid

Bij de constructie van deze conjunctuurcomponent in de uitzendarbeid is met behulp van een eenvoudige berekening een trend vastgesteld met een constant groeipercentage per kwartaal. Vervolgens is de trendafwijking gestandaardiseerd. De hoogte van de conjunctuurcomponent in de uitzendarbeid is natuurlijk afhankelijk van de veronderstelde trend. Aanvankelijk zijn we uitgegaan van een relatief lage trend (1,2 procent op jaarbasis). Na extrapolatie tot 1982 van de beschikbare reeks met behulp van een gemiddeld jaarlijks groeipercentage (ontleend aan Dunnewijk) hebben we ook een alternatieve trend berekend met een jaarlijkse stijging van zo'n 5 procent. Doordat het conjunctuurpatroon vrij dominant is, heeft dit weinig gevolgen voor de door ons uitgevoerde analyse.

De vraag is nu in hoeverre gegevens over de uitzendarbeid additionele informatie verschaffen over de ontwikkeling van de conjunctuur op de arbeidsmarkt. Aangezien wij slechts vanaf het eerste kwartaal van 1986 over een consistente reeks van het aantal uitzenduren op kwartaalbasis beschikken, hebben wij, zoals gezegd, niet gepoogd om deze gegevens in onze conjunctuurbarometer van de arbeidsmarkt op te nemen. Daarbij komt dat uit een correlatieberekening tussen de werkgelegenheid en het met verschillende vertragingen opgenomen aantal uitzenduren volgt dat de optimale correlatie wordt bereikt bij een vertraging van slechts één kwartaal. Bovendien liggen de twee omslagpunten die er tot nu toe in deze reeks zitten, in hetzelfde kwartaal als de omslagpunten van onze barometer, of zelfs later (zie [figuur 1](#)).

Om het verband tussen uitzendarbeid, de conjunctuurbarometer voor de arbeidsmarkt en de werkgelegenheid nader te onderzoeken zijn regressievergelijkingen geschat met de werkgelegenheid als de te verklaren grootte en de arbeidsmarktbarometer en de uitzendconjunctuurindicator met verschillende vertragingen als verklarende variabelen. Evenals bij een analyse over de gehele waarnemingsperiode voldoet in de regressie over de periode 1986 (derde kwartaal) - 1994 (vierde kwartaal) een vertraging van drie kwartalen voor de arbeidsmarktbarometer het best. De uitzendconjunctuurindicator is één kwartaal vertraagd opgenomen.

Omdat we vooral geïnteresseerd zijn in de vraag of de recente sterke stijging van de uitzendarbeid inderdaad een voorbode is van een sterke werkgelegenheids groei hebben we in onze analyse bijzondere aandacht voor het jaar 1994, waarin de sterke groei van de uitzendarbeid begon. In onze regressie (1) van [tabel 1](#) laten we de mogelijkheid open dat elk van de geschatte coëfficiënten in het jaar 1994 een afwijkende waarde heeft van de coëfficiënten geschat over de periode 1986-1994. Dit gebeurt door in de regressievergelijking drie additionele verklarende variabelen (dummies) voor de 4 kwartalen van 1994 op te nemen. Buiten deze kwartalen hebben de desbetreffende dummies de waarde nul. Uit de schattingsuitkomst blijkt dat er ten aanzien van de constante en de coëfficiënt van de arbeidsmarktbarometer geen sprake is van een significant verschil in het jaar 1994. De coëfficiënt van de uitzendconjunctuurindicator is in het jaar 1994 evenwel significant kleiner dan in de periode daarvoor. Waar deze coëfficiënt in de periode 1986-1993 significant positief was is deze, als resultante van de positieve coëfficiëntwaarde over de gehele periode en de negatieve coëfficiëntwaarde voor de vier kwartalen van 1994, niet verschillend van nul. Met andere woorden: waar de uitzendconjunctuurindicator tot 1994 een bijdrage leverde in de verklaring van de ontwikkeling van de werkgelegenheid is deze bijdrage in het jaar 1994 verdwenen.

Tabel 1. De werkgelegenheid in de marktsector verklaard uit de arbeidsmarktbarometer en de uitzendconjunctuurindicator (1986:III- 1994:IV)

Verklarende variabelen	Regressie (1)	Regressie (2)	Regressie (3)
arbeidsmarktbarometer [-3]	0,98 (7,7)	0,83 (10,5)	0,79 (8,5)
arbeidsmarktbarometer [-3] * dum	-0,74 (1,0)		
uitzend-indicator [-1]	0,33 (4,7)	0,40 (6,5)	0,32 (4,7)
uitzend-indicator [-1] * dum	-0,42 (2,5)	-0,47 (3,7)	
constante	-0,07 (0,8)	-0,03 (0,6)	0,07 (1,0)
constante * dum	-0,30 (0,5)		
R *2	0,90	0,89	0,85
DW	1,72	1,56	1,18
ssr	1,60	1,77	2,59

Toelichting: dum = dummy-variabele met de waarde 0 in de periode 1986:III-1993:IV en de waarde 1 in de periode 1994:I-1994:IV; t-waarden tussen haakjes; de relevante vertragingen van de variabelen staan tussen vierkante haakjes vermeld; DW = Durbin-Watson toets op autocorrelatie; ssr = residuele kwadratensom.

Deze conclusie wordt bevestigd door de resultaten weergegeven in regressie (2), waaruit blijkt dat een regressie waarin de restrictie wordt opgelegd dat de constante en de coëfficiënt van de arbeidsmarktbarometer constant zijn over de gehele periode geen verslechtering van de schattingsresultaten met zich brengt. Regressie (3) toont echter dat, indien een dergelijke restrictie ook wordt opgelegd aan de coëfficiënt van de uitzendconjunctuurindicator, er wel sprake van een significante verslechtering van de schattingsresultaten is ⁷. Kortom: er lijkt sprake te zijn van een trendbreuk in het voorspellende karakter van de uitzendarbeid ten opzichte van de werkgelegenheid. Vòòr 1994 levert de conjunctuurcomponent in de uitzendarbeid ten opzichte van de arbeidsmarktbarometer dus additionele informatie voor de voorspelling van de werkgelegenheid op, maar in 1994 blijkt dit niet langer het geval.

Conclusies

Onze regressie-analyse wijst er op dat de hoeveelheid uitzendarbeid in de periode 1986-1993 voorliep op de werkgelegenheid in de marktsector. Een toename van de uitzendarbeid werd in deze periode na een kwartaal gevolgd door een toename van de werkgelegenheid, die groter was dan op basis van de algemene conjunctuur verwacht kon worden. In 1994 is dit verband afgezwakt. De sterke groei van uitzendarbeid in 1993 en 1994 is niet gepaard gegaan met een navenante extra groei van de werkgelegenheid. In 1994 volgde de werkgelegenheid uitsluitend het conjunctuurpatroon van de goederenmarkt. Voor de nabije toekomst betekent dit dat de werkgelegenheid verder zal groeien, maar dit zal minder spectaculair zijn dan op grond van de ontwikkeling van de uitzendarbeid verwacht zou kunnen worden.

Dit wijst er op dat de functie van uitzendarbeid aan het veranderen is. Lange tijd namen werkgevers uitzendkrachten in dienst om tijdelijke fluctuaties in het werk op te vangen. Nu lijkt de ontwikkeling van de uitzendarbeid een weerspiegeling te zijn van de tendens naar een meer flexibele arbeidsmarkt

---

1 Zie ook J.A. Bikker en C.J. Zonderland, Arbeidsmarkt reageert met vertraging, *ESB*, 3 juni 1992, blz. 555.

2 Volgens T.J.A. Dunnewijk (Ontwikkelingen op de uitzendmarkt, *Personeelsbeleid*, jg. 23, nr.3, 1987, blz. 112-114) liep de ontwikkeling van het uitzendvolume in het begin van de jaren tachtig twee jaar voor op de werkgelegenheid.

3 Zie M.M.G. Fase en H.C.J. van der Wielen, Grandeur en malheur van de conjunctuurbarometer, *ESB*, 5 april 1989, blz. 332-336.

4 J.A. Bikker en L. de Haan, Conjunctuur en conjunctuurprognose: een conjunctuurindicator voor Nederland, *Kwartaal-bericht*, 1988, nr. 3, De Nederlandsche Bank, blz. 71-85.

5 Deze beschrijving staat in de *Halffjaarlijkse tussenrapportage over de Nederlandse economie* van juni 1993. De barometer wordt overigens wel in de analyse van het CPB gebruikt en wordt in het Centraal Economisch Plan in een grafiek afgebeeld (zie bijvoorbeeld blz. 76 van het [Centraal Economisch Plan](#), 1995).

6 Zie voor een meer formele behandeling van omslagpunten als keuzecriterium bij de constructie van een conjunctuurbarometer: M.J. Artis, R.C. Bladen-Hovell, D.R. Osborn, G. Smith en W. Zhang, Predicting turning points in the UK inflation cycle, *Economic Journal*, 1995, blz. 1145-1164.

7 Gemeten aan de F-toets; in dit geval verslechtert ook de DW-toetsgrootte, hetgeen op autocorrelatie van de residuen duidt. Wanneer we met dit laatste aspect rekening houden, beïnvloedt dit onze uitkomsten echter niet.